

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ДЕМОКРАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА ЗАНЯТТЯХ З ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН

METHODS OF FORMATION OF DEMOCRATIC COMPETENCE ON NATURAL DISCIPLINES

У статті розглянуто підходи до визначення поняття демократії в освіті. Так, О. Шинаровська визначає демократію в освіті як можливість обговорення важливих рішень і прийняття їх усіма сторонами, які стосуються цих рішень, спільного вирішення проблем. Консультація Європи стверджує, що демократія в освіті можлива за умови дотримання демократичних цінностей і відносин. На думку О. Пометун демократія – це суспільство, яке дотримується обіцянок бути у спокої і просто для всіх. Автор дає власну детермінацію: демократія в освіті – це процес і результат спільної діяльності учасників навчально-виховного процесу, в якому виробляються та виконуються демократичні норми співіснування різноманітних особистостей, що мають бути спрямовані спільною освітньою метою і досягати певних встановлених програмою академічних результатів.

Досліджено зміст демократичної компетентності та виокремлено її складові: демократичні цінності, демократичне ставлення, демократичні навички та вміння, знання та критичне мислення, які необхідно формувати і розвивати протягом навчання у освітніх закладах.

У статті розглядаються особливості організації навчального процесу, що мають на меті поширення цінностей демократії серед молодого покоління, автори наголошують на зміні ролі викладача та учня у навчальному процесі. Найбільш ефективною стратегією вивчення природничих наук для збереження демократичних цінностей та формування у учнів під час навчання демократичної компетентності визнано конструктивізм – це стратегія навчання, що базується на існуючих знаннях, переконаннях і навичках студентів і вимагає від них самостійного синтезу нових знань з раніше відомої і нової інформації.

Автори доводять, що для успішного функціонування демократії в суспільстві вчителі повинні підготувати учнів (студентів) до впровадження демократичних цінностей і відносин: навчити критичному мисленню, приймати рішення, розв'язувати проблеми, спілкуватися, задавати питання, представляти різні точки зору, заохочувати до співпраці, навчати, як захищати власну думку і як прийти до компромісу.

Ключові слова: демократична компетентність, демократія в освіті, модель 5E, демократичні цінності, демократичне ставлення, демократичні вміння, критичне мислення.

In the article, going is considered near determination of concept of democracy in education. O. Shinarovska determines democracy in education as possibility of discussion of important decisions and acceptance of them by all parties that these decisions touch, common decision of problems. Advice of Europe asserts that democracy in education is possible on condition of observance of democratic values and relations. In opinion of O. Pometun democracy is society that adheres to the promises to be at leisure and just for all. An author gives own determination: democracy in education is a process and result of joint activity of participants of educational-educator process, the democratic norms of coexistence of variety of personalities that must be directed by a general educational aim and to arrive at the certain academic results set by the program are produced in that and executed.

For realization of democracy in education every participant of educational process must own a democratic competence. In the article in the complement of democratic competence it is taken: democratic values, democratic relation, democratic skills and abilities, knowledge and critical thinking. A democratic competence must be formed for students (students) and develop during studies in educational establishments of all levels.

Features are considered organizations of educational process, that have for an object distribution of values of democracy among the young generation, there is changing of role of teacher and student. By the most effective strategy of studies of natural sciences for maintenance of democratic values and to forming for children during the studies of democratic competence a constructivism is confessed is strategy of studies, that is base on existent knowledge, persuasions and skills of students (students) and requires from them the independent synthesis of new knowledge from earlier well-known and new information. For the successful functioning of democracy in society teachers must prepare students to introduction of democratic values and relations: to teach to the critical thinking, making decision, untiring of problems; to teach to communicate, set by a question, present the different points of view; to encourage to the collaboration, teach how to defend own opinion and how to arrive at a compromise.

Key words: democratic competence, democracy in education, model 5E, democratic values, democratic attitude, critical thinking.

УДК 378.016:5:321.011.5

Бутирнін М.В.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри загальнотехнічних
дисциплін,
безпеки життєдіяльності та автосправи
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»

Тютюнник О.В.,

студент магістратури
факультету початкової, технологічної
та професійної освіти
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Актуалізація необхідності вивчати та щоденно практикувати демократичні принципи сьогодні викликана різким зростанням нетерпимості в українському суспільстві, збільшенням випадків порушення прав людини та спадом громадянської активності на тлі конфліктної ситуації на сході України. Основа демократії у суспільстві – це

повага до універсальних прав людини, які проголошують людину цінністю, виховують повагу однієї людини до іншої та почуття власної гідності, що виключає дискримінацію за розрізняльними характеристиками.

Сучасна проблема демократії у нашому суспільстві полягає у неготовності громадян впроваджувати її у всі сфери життя. Поширення духу

і цінностей демократії є основним завданням освітніх закладів – основних інституцій, що готують майбутніх громадян до прийняття та впровадження демократії у життя на різних рівнях існування суспільства. Отже, основною метою освітніх закладів України має бути розвиток демократичної компетентності молоді для успішної взаємодії у суспільстві, побудови демократичної країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У посібнику «Кроки до демократії» дослідники О. Пометун, Е. Ламах, Т. Ремех розглядають демократичний підхід в освіті як основу становлення громадянської позиції молоді та надають рекомендації, щодо використання демократичних принципів навчання під час позакласних занять та наводять методичні рекомендації для проведення занять, тексти та завдання до них, інтерактивні вправи, які допомагають засвоїти його зміст. Загальнонаукові аспекти розвитку демократії в освіті та становлення демократичного навчання в Україні розкрито у Всеукраїнській програмі освіти для демократичного громадянства О. Шинаровської, М. Товкало, Т. Філіпенко. Європейські вчені Р. Бібі, А. Вестбрук, А. Гарднер, Дж. Пауелл, П. Скоттер, Дж. Тейлор, Н. Ландесс розробили модель 5Е як методику викладання природничих дисциплін на засадах демократичного навчання.

Формулювання цілей статті. Основною метою цієї статті є спроба розглянути підходи до визначення поняття демократії в освіті; дослідити зміст демократичної компетентності та виокремити її складові, які необхідно формувати і розвивати протягом навчання у освітніх закладах; висвітлити особливості організації навчального процесу, які мають на меті поширення цінностей демократії серед молодого покоління.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Демократичні відносини, повага до людської гідності, рівність і партнерство – це основні цінності, якими насамперед мають керуватися люди у демократичному суспільстві і яким складно навчитися лише через вивчення основ державної політики, економіки та права. Навички співпраці, демократичної участі, критичного мислення у особистості є демократичними засадами розвитку суспільства, які необхідно розвивати зі школи, де мають пропагуватися демократичні норми поведінки, демократичний стиль життя, демократична культура. Отже, ключовими результатами навчання у школі є демократичні компетентності, які зможуть допомогти громадянину відповідально поводитися і будувати демократичне суспільство у майбутньому.

Концепція нової української школи пропонує оновити зміст освіти та поглибити автономію вчителя і школи для розвитку компетентностей учнів, що мають бути корисними для життя у суспільстві і державі. Однією з таких компетентностей є

демократична компетентність. Рада Європи розробила Рамку компетентностей, що складають основу культури демократії, що призначена для використання на всіх рівнях освіти – у дошкільному навчанні, початковій, середній, старшій та у вищій школах, зокрема у професійній освіті та освіті дорослих.

Олена Шинаровська визначає демократичну школу як не ідеальну школу, де немає жодних проблем, а як школу, де всі суб'єкти шкільного життя слухають і поважають один одного, а всі важливі рішення обговорюються і приймаються усіма сторонами, яких ці рішення стосуються, де вирішують проблеми спільно [4].

Рада Європи стверджує, що демократія можлива за умови дотримання демократичних цінностей і ставлень: використання публічних обговорень; бажання висловлювати свою думку та вислуховувати думки інших; переконання, що розбіжності думок і конфлікти мають вирішуватися мирно; визнання рішень, прийнятих більшістю; визнання правовладдя; впровадження захисту меншин та їхніх прав та визнання того, що правління більшості не може скасувати прав меншин.

На думку О. Пометун, Т. Ремех та Е. Ламах, демократія – це людська надія на вільне життя особистості у суспільстві, яке дотримується своїх обіцянок бути вільним і справедливим для всіх; це праця, через яку людина обирає своє майбутнє, пізнає себе як особистість та як суспільну істоту, одержує можливість якнайкраще використати свою унікальну людську здатність мріяти і діяти [5].

Отже, демократія в освіті – це процес і результат спільної діяльності учасників навчально-виховного процесу, в якому виробляються та виконуються демократичні норми співіснування різноманіття особистостей, що мають бути спрямовані спільною освітньою метою і досягати певних встановлених програмою академічних результатів. Для цього необхідно обрати вірний шлях формування демократичного освітнього простору, що має демократичну мету, цінності, методи їх досягнення та критерії оцінювання результатів, які можливо винайти лише за умови розуміння результату педагогічного впливу на особистість.

Рада Європи пропонує всебічну концептуальну модель компетентностей, яка складається з 20 компетентностей, необхідних для того, щоб особи могли діяти як демократично та міжкультурно компетентні громадяни. Ці компетентності поділяються на чотири категорії [6]: демократичні цінності, ставлення, вміння, знання та критичне розуміння.

Відповідно до цієї моделі, вважається, що особа діє компетентно в демократичній культурі, якщо ефективно та належним чином відповідає на вимоги, виклики або можливості, які виникають у демократичних та міжкультурних ситуаціях,

завдяки мобілізації та активізації кількох або всіх 20 компетентностей.

Шинаровська О. у практичному посібнику «Демократична школа» наводить ідентичну з Радою Європи структуру демократичної компетентності учнів (студентів) [4]:

Сьогодні перед новою українською школою постає проблема обрати таку методику викладання дисциплін, яка б у процесі навчання могла б одразу формувати у учасників освітнього процесу демократичну компетентність.

Європейські вчені дійшли висновку, що найефективнішою стратегією навчання природничих наук для збереження демократичних цінностей та формуванню у дітей під час навчання демократичної компетентності є конструктивізм – це філософія про навчання, яка припускає, що учні (студенти) повинні будувати власне розуміння нових ідей. Конструктивізм – це стратегія навчання, яка ґрунтується на існуючих знаннях, переконаннях і навичках студентів. Згідно конструктивістського підходу студенти мають самостійно синтезувати нові знання з раніше набутих знань і нової інформації.

Викладач-конструктивіст задає проблеми і контролює дослідження студентів, направляє студентські дослідження і просуває нові моделі мислення. Працюючи в основному з необробленими

даними, первинними джерелами і інтерактивними матеріалами, конструктивістське навчання спонукає студентів працювати зі своїми власними знаннями і навчитися направляти свої власні дослідження. Як результат, студенти починають розуміти, що вони вчаться самостійно накопичувати знання. Конструктивістські підходи ефективно працюють з учнями і студентами різного віку, включаючи дорослих.

Навчальне дослідження в біологічних науках (BSCS) – команда європейських дослідників під керівництвом дослідника Роджера Бібі, розробила навчальну модель конструктивізму під назвою «П'ять Єс» [2]. 5E – це навчальна модель, що ґрунтується на конструктивістському підході до навчання, в якому говориться, що учні чи студенти будують або створюють нові ідеї на основі своїх раніше набутих знань [1]. Модель 5E дозволяє учасникам навчального процесу використовувати і ґрунтуватися на попередніх знаннях і досвіді, шукати сенс у новій інформації і постійно оцінювати своє розуміння ситуації, явища, концепції [2]. 5E можуть використовуватися із учнями і студентами різного віку, включаючи дорослих. 5E навчальна модель, що описує послідовність навчання, яке може використовуватися для природничих дисциплін, окремих тем і конкретних занять, допомагаючи студентам створювати

Рис. 1. Структура демократичної компетентності учня (студента)

власне розуміння матеріалу з поєднання раніше набутого досвіду і нових ідей. Кожна фаза з 5E описує етап навчання: «залучення (engage), дослідження (explore), пояснення (explain), розвиток (elaborate) і оцінка (evaluate)» [3]:

Під час використання моделі 5E змінюється не тільки роль учня (студента), який має сам активно включатися в процес навчання і не заучувати готову інформацію, а самостійно продукувати її на основі власного дослідження, досліду, експерименту, спостереження, але й викладача, який має знати основні принципи демократичного навчання та спілкування зі студентами на демократичних засадах і не нав'язувати учню своє бачення даної проблеми, а лише спрямовувати діяльність і думку учня, надаючи необхідні дані чи терміни.

Науковці під керівництвом О. Пометун визначають, що організація навчального процесу на демократичних засадах вимагає застосування методів навчання, що активізують учасників і учасниць замість переказування абстрактної, «готової» інформації, відірваної від життя і суспільного досвіду молоді. Заняття також повинні надати учасникам і учасницям основні громадянські вміння, а також навички і зразки поведінки. Сучасні вчителі повинні [5]: навчати критичному мисленню, прийняттю рішень, розв'язуванню проблем; вчити спілкуватися, ставити питання, представляти різні точки зору; заохочувати до співпраці, вчити як відстоювати власну думку і як досягати компромісу; створювати ситуації, в яких учасники і учасниці безпосередньо визначають і розв'язують конкретні суспільні проблеми (особливо проблеми місцевої громади та інших груп, до яких належить учень). На їх думку викладач має емоційно залучати учасників і учасниць, пробуджувати їх інтерес та мотивацію, навчати самостійного мислення та дій. Ефективність і сила впливу на емоції і розумову позицію молодшої людини у великій мірі залежить від вмінь і стилю роботи конкретного викладача або вчителя. Тому О. Пометун рекомендує застосовувати наступні методи і прийоми, що активізують учасників і учасниць [5]: симуляції; рольова гра, соціодрами, інсценізації; дискусії і дебати; розв'язування проблем; «мозковий штурм»; інтерв'ю; аналіз документів-джерел, в тому числі юридичних документів; аналіз ситуацій (випадків); аналіз аргументів «за» і «проти»; навчальні ігри.

Висновки. Однозначного визначення поняття демократії в освіті сучасні автори не дійшли. Дослідивши думки сучасних науковців можна зробити висновок, що демократія в освіті – це процес і результат спільної діяльності учасників навчально-виховного процесу, в якому виробляються та виконуються демократичні норми співіснування різноманіття особистостей, що мають бути спрямовані

спільною освітньою метою і досягати певних встановлених програмою академічних результатів.

Для реалізації демократії в освіті кожен учасник освітнього процесу має володіти демократичною компетентністю. До складу демократичної компетентності входять: демократичні цінності, демократичне ставлення, демократичні навички та вміння, знання та критичне мислення. Демократичну компетентність необхідно формувати у учнів (студентів) і розвивати протягом навчання у освітніх закладах усіх рівнів.

Особливостями організації навчального процесу, що мають на меті поширення цінностей демократії серед молодого покоління, є зміна ролі викладача та учня. Європейські вчені найефективнішою стратегією навчання природничих наук для збереження демократичних цінностей та формування у дітей під час навчання демократичної компетентності визнали конструктивізм – це стратегія навчання, яка ґрунтується на існуючих знаннях, переконаннях і навичках учнів (студентів) і вимагає від них самостійного синтезу нових знань з раніше відомої і нової інформації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Bantwini B.D. How teachers perceive the new curriculum reform: Lessons from a school district in the Eastern Cape. (PDF) *Teachers' Levels of Use of the 5E Instructional Model in the Implementation of Curriculum Reforms in Sri Lanka. Int. J. Educ. Dev.*, 30(1): 83-90, 2010. URL: https://www.researchgate.net/publication/281843665_Teachers'_Levels_of_Use_of_the_5E_Instructional_Model_in_the_Implementation_of_Curriculum_Reforms_in_Sri_Lanka. (дата звернення: 06.05.2019)
2. Bybee R.W., Taylor J.A., Gardner A., Scotter P.V., Powell J.C., Westbrook A., Landess N. The BSCS Instructional Model: Origins and Effectiveness. *A Report Prepared for the Office of Science Education National Institutes of Health*. 12 June 2006. URL: https://bscs.org/sites/default/files/_legacy/BSCS_5E_Instructional_Model-Full_Report.pdf (дата звернення: 06.05.2019)
3. Enhancing Education: A Children's Producer's Guide. URL: <http://enhancinged.wgbh.org/research/eeeeee.html> (дата звернення: 06.05.2019)
4. Демократична школа: практичний посібник. Всеукраїнська програма освіти для демократичного громадянства / Рафальська М., Донець А., Мельникевич-Чорна М., Сабор І., Чушак Х.; за заг. ред. О. Шинаровська. Європейський центр імені Вергеланда, 2017. 38 с.
5. Кроки до демократії: уроки громадянської освіти: методичний посібник для позакласних занять / Пометун О., Ремех Т., Ламах Е.; за заг. ред. О.І. Пометун. К., АПН, 2001. 128 с.
6. Рамка компетентностей для культури демократії: контекст концепції та модель: у 3 т. Видавництво Ради Європи: F-67075 Strasbourg Cedex, ТзОВ «Фірма «Камула», квітень 2018. Т. 1. 89 с.